

valláson. Erdély politikai közegében csak az olyan uniós politika lehetett volna hatékony, amelyet egy a központ iránt feltétlenül lojális, a katolikus érdekek iránt elkötelezett, tehetséges gubernátor tart kézben, koordinál, s amelyet igazából összefüggésében egyedül ő ismer, de ilyet a bécsi udvar nehezen talált. A több-kevesebb sikerrel alkalmazott támogató politika ambiciózus és tehetséges román egyháziak kezében mégis lehetőséget adott a román nemzeteszmé kifejlődésének, amelynek fő oszlopait Micu-Klein püspök 1744-es bukása után a tanítványai köréből szerveződő következő generáció is vallotta, sőt bizonyos elemeit még az államhatalommal szemben is érvényesítette. Az állami uniós politika mozgásterét többé-kevésbé meghatározta az erdélyi unitus és a görögkeleti vallás alkotmánya. Az erdélyi görögkeletieknek állami elismertetésüket és túrt közjogi státusukat csak két nagy vallási mozgalom árán sikerült az 1760-as évek elejére kiharcolniuk. Az erdélyi uniós politika berendezkedését nagyban meghatározták az 1762-ig tartó átmeneti időszak engedményei és rendelkezései, bár a későbbiekben a bécsi udvar nagyban törekedett az engedmények visszavonására. Az erdélyi görögkeletiek alkotmánya négy tényező sajátos keverékének tekinthető. Az oroszok felé tett diplomáciai gesztusnak. A szerb befolyás visszaszorítására alkalmazott *divide et impera* elvnek, aminek következtében a bécsi udvar illír politikájának egyik rendkívül fontos célja lett, hogy a szerb egyházi befolyás visszaszorításával az erdélyi görög szertartásúakat érintő valláspolitikájában szabad kezét nyerjen. Az erdélyi román nép keleti típusú, „nyugtalanásra hajlamos” lelki alkatának, amelyet a tartomány békéje és az államérdek miatt a bécsi sem hagyhatott figyelmen kívül. Bár az erdélyi görög szertartású felekezetek alkotmánya jelentős részben az állami szervek által az uralkodónó szándékai szerint kiadott szabályozások voltak, ezek a szabályozások gyakran kényszerpályáknak és nem szeretett „kisebbségi rossz” politika eredményeinek tekinthetők. Ha mérlegre tesszük az erdélyi románság példáján mutatkozó kisebbségpolitikát, úgy találjuk, hogy az az állami hatalomkoncentrációt és Erdély vallási és a rendi jogokon ütött réssel társadalmi egységesítését szolgálta volna, de végső soron a korábbinál több széttagoltságot eredményezett, és nem tudta útját állni a görögkeletiek lassú jogi öntudatosodásának sem, mely a 70-es évek kérelmeiben már egyértelműen testet öltött.

KRITIKA

Tutuskó Ágnes

Mazurok Oleg. Szabó Oreszt könyve a magyar oroszokról Ungvár, 2011

Oleg Mazurok. Oreszt Szabov ta joho kniha pro uhorskih rusziniv. Uzhgorod: Vidavnictvo Karpatszka Vezsa, 2011., 480 oldal

A soknemzetiségű Magyarország területén élő ruszinok múltját dolgozza fel Szabó Oreszt *A magyar oroszokról (Ruthének)* című monográfiájában, történeti, művelődéstörténeti, gazdasági, néprajzi és statisztikai szempontok figyelembevételével. Örvendetes hír, hogy az 1913-ban a Nemzetiségi Ismertető Könyvtár kiadásában, Budapesten megjelent mű a mai ukrán történetírásban is tanulmányozás tárgyává vált. Mazurok Oleg többek között az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar történelem és európai integráció tanszék diákjainak ajánlja könyvét. Szabó Oreszt (1867–1944?) Kövesligeten (ma Дарово) született, ruszin-magyar vegyes családba. A jogi diploma megszerzése után főispáni titkárként helyezkedett el Bereg vármegyében. 1902-ben a Magyarországi Görög Katolikusok Egyesületének elnöke lett. 1913-tól kezdve a Belügyminisztériumban dolgozott mint miniszteri titkár. 1918 decemberében Ruténföld központi kormánybiztosává nevezték ki. Fő művei: *A magyar oroszokról.* (Ruthének.), Budapest, 1913; *Ruszinföld autonómiájáról,* Budapest, 1939.

Mazurok részletesen tanulmányozta a Szabó Oreszt személyéről szóló orosz nyelvű szakirodalmat. Megjegyezte, hogy az 1939 utáni történetírásban kevés szó esik róla mint társadalom-politikai vezetőről. Pop Iván 2001-ben megjelent „Енциклопедія Подкарпатської Руси” című munkájából idéz bibliográfiai adatokat. Tanulmányozta Paul Robert Magocsi „Формування національної самосвідомості:

Підкарпатська Русь (1848–1948)” című művét, de itt nem talált új információkat Szabó Oreszt személyével kapcsolatban. A legtöbb anyagot Puskás András 2006-ban megjelent „Цивілізація или варварство Закарпаття 1918–1945” című könyvéből gyűjtötte össze. Puskás András (1923–2010) a Nagyszőlősi járásban lévő Magyarkomját (ма Великі Ком’яти) községben született. Kutatásai Magyarország második világháború alatti történetével voltak kapcsolatosak. Szabó Oresztet magyar irányultságú ruszinofilként jelölte meg. Mazurok szerint Puskás egyes események értékelésénél a szovjet történetírást vette alapul. Úgy véli, hogy hiányzik nála a modernkori történetírásra jellemző szemléletmód. Kolomic Iván a „Соціально-економічні відносини і суспільні рухи в Закарпатті во другій половині ХІХ століття” című monográfiájában tett kijelentéseinek megismétlését véli felfedezni Puskásnál, annak ellenére, hogy a két mű megjelenése között eltelt majdnem fél évszázad. Mazurok számára érthetetlen, hogy a XXI. században egy kárpátaljai születésű, magyarul beszélő történész hogyan tudott megírni egy művet a szovjet történetírásra jellemző szemlélettel.

A könyv előszavában Mazurok Oleg röviden vázolja az „ukrán Kárpátok” XIX. század végi és XX. század eleji történetét. Az „ukrán Kárpátok” elnevezés alatt Északkelet-Magyarország négy vármegyéjét értette (Ung, Bereg, Máramaros és Ugocsa). A szovjet történetírókkal ellentétben Mazurok szerint a vidék dualizmus kori gazdasági szerkezetében történtek pozitív változások, mivel a régió gazdasági elmaradottsága ellenére az adott időszakban a városok egyre inkább a szellemi és anyagi kultúra központjaivá váltak. Ismeretes, hogy 1890-ben a lakosság 78%-a dolgozott mezőgazdaságban, 1910-ban már csak 71%. Az ipari népesség aránya pedig 7,8%-ról 11%-ra növekedett. Ám továbbra is Magyarország „legelmaradottabb sarkaként” emlegeti a területet. A gazdasági kérdés megvitatásánál mindenképp érdemes lett volna elemeznie Egán Ede Hegyvidéki Akcióját, amely a kárpátaljai ruszin nép gazdasági, szociális és kulturális felemelésére irányult. Zsatkovics Kálmán György *A magyarországi oroszok etnográfiai magánrajza* című kéziratának tárgyalásakor tesz említést a gazdasági programról, ugyanis itt a szerző ismertette a Hegyvidéki Akciót. Ám az akció során elért eredményekről nem találunk utalást.

A magyarországi lakosság nemzetiségi összetételét különlegesen bonyolult kérdésként említi meg. Szerinte itt ahány szerző, annyi gondolat. Felhasználja a magyar statisztika 1900-as, valamint 1910-es népszámlálásra vonatkozó adatait. Statisztikai adatok alapján kimutatta, hogy a helyi városi lakosság 60%-a magyarul beszélt, 24%-a ukránul, 11%-a németül. A nemzetiségi kérdés tárgyalásánál nem hivatkozik magyar nyelvű szakirodalomra. Szerinte a nemzetiségi hovatartozást legjobban a vallás alapján lehet eldönteni.

A szerző hiányolja, hogy a szovjet történetírásban nem volt egységes vélemény Kárpátalja lakosságának írástudásáról. Egyes szerzők 80-90%-os írástudatlanságról beszéltek. Mazurok statisztikai adatok alapján kimutatta, hogy ez az arány nem felelt meg a valóságnak. A magyar kormány denacionalizációs politikáját véli felfedezni a vidéken, amely főként az oktatás területén volt érezhető. A szovjet és ukrán történészekkel ellentétben Mazurok nem ír erőszakos magyarosításról az adott korszakban.

Mazurok kitér arra is, hogy miképp jellemezték a galíciaiak Északkelet-Magyarország vármegyéinek politikai és társadalmi fejlődését a dualizmus korszakában. Szerinte az orosz és az ukrán történészek nem voltak tisztában a Magyar Királyság szociális-gazdasági és politikai kapcsolataival. Az 1800-as évek végén a Kelet-Galíciából származó polgári aktivista, Petrusevics Iván látogatást tett a vidéken. Visszaemlékezésében leírja, hogy a helyi intelligenciát a papság és a tanárok képviselték, akik a polgári életben passzívnak bizonyultak, és közömbösek voltak a nép érdekei iránt. Kritizálja őket magyar irányultságuk miatt. Petrusevics megjegyezte, hogy a helyi egyszerű nép még 100 év múlva sem fog elmagyarosodni.

Mint ismeretes, Szabó Oreszt könyvének megírásához felhasználta Zsatkovics Kálmán György *A magyarországi oroszok etnográfiai magánrajza* című művét, Lehoczky Tivadar *Bereg vármegye monográfiája* és Hodinka Antal *A munkácsi görög katolikus püspökség története* című művét. Mazurok a terjedelmes előszót követően bemutatja Zsatkovics, Lehoczky és Hodinka életművét. *A magyar oroszokról* című mű eredeti kiadása mellett a magyarul nem tudó olvasók részére közreadja a monográfia ukrán nyelvű referátumát. Tehát a könyv mind a magyar, mind pedig az ukrán olvasók részére hasznos lehet.

Mazurok Olegnek több műve jelent meg Zsatkovicsról. Úgy véli, hogy a magyar olvasók keveset tudnak róla. A sokoldalú személyiség aktív szerepet töltött be a vidék társadalmi életében a 20. század elején. Értékesnek tartja Lehoczky Tivadar történelmi örökségét, amely 11 monográfiából és 300 tanulmányból áll össze. Az említett négy vármegyén kívül éltek még ruszinok Sáros, Zemplén és Szepes vármegyében is. Az itteni ruszinokra vonatkozó adatokat Szémán István eperjesi főgimnáziumi tanár bocsátotta Szabó Oreszt rendelkezésére.

A könyvben közli Pavlo Jáckó recenzióját Szabó Oreszt könyvről, amely a Подкарпатська Русь 1926. évi számában jelent meg. Jackó Pavlo (1886–1938) – pedagógus, kárpátaljai oktatási szakértő, valamint a „Подкарпатська Русь” folyóirat társszerkesztője volt. A pedagógus értékes tartalmú monográfiának tünteti fel Szabó Oreszt művét. Úgy véli, hogy a ruszinokról még orosz nyelven sem jelent meg ilyen átfogó kiadvány.

Általában az ukrán történészek számára körülményes a magyar nyelvű forrás felhasználása kutatásaikhoz, elsősorban a nyelvi korlátok miatt. Tehát mindenképp előrelépésnek tekinthető, hogy száz év elmúltával Szabó Oreszt könyve ukránra lefordítva elérhető vált a magyarul nem tudó kárpátaljai és ukrániai olvasó számára. Az ukrán történetírásban megszokott módon, a kor történelmi hitelességének nem megfelelően használják a „Закарпаття” („Zákárpáttyá”: „Kárpáton túli terület”) fogalmát, mint toponímiát. Jellemző, hogy a XIX. század végi és XX. század eleji „Kárpátalja” fogalmával kapcsolatban pontatlanul fogalmaznak. Mazurok Oleg a jelenlegi Kárpátaljának nevezett területet, a történelmi Magyarország négy északkeleti vármegyéjét helytelenül „Zákárpáttyáként” emlegeti, és úgy tünteti fel, mintha már akkor ukrán föld lett volna.

KISEBBSÉG- KUTATÁS

SZEMLE

Nemzeti tudat, nemzeti és etnikai folyamatok

Euroszepticismus – EU-csatlakozás előtt és után lengyel, bolgár és horvát politikai minták példáján

Beischl, Martin: Euroszeptizismus vor und nach dem EU-Beitritt: Mittelost- und südeuropäische Parteien im Vergleich. = Südeuropa. 60. Jg. 2012. No. 2. 167–192. p.

Ha a nyugati közvélemény enyhén meglepődött (Brüsszel talán kevésbé), amikor a 2004. évi keleti bővítés végakkordjaiba több országból máris beleszövődött az euroszeptikus retorika, akkor csupán nem érzékelte az EU-csatlakozási folyamat során már megjelenő félelmek, aggályok megfogalmazását. Ezeket a tárgyalások és egyeztetések protokollja nyilvánvalóan elfedte. Igazából azonban számítani lehetett volna arra, hogy a rendszerváltó országok első, euforikus Európa-lelkesedése fokról fokra megkopik az átalakítási folyamatban előtérbe kerülő konkrét feltételek és elvárások ismeretében, különösen a gazdaság átalakításával kapcsolatban, ahogy a diktatúrák végső erőfeszítésével fenntartott, szerény színvonalú szociális létbiztonság menthetetlenül szétcsúszott. E tekintetben sokkal váltak közönyössé az uniósintű politizálás iránt az átalakulásban vesztes tömegek és kritikussá egyes véleményformálók. Az elit egy része viszont az integráció jogi, politikai feltételrendszerét nem feltétlen tudta és tudja, nem akármely elemében kívánta és kívánja máig elfogadni. EU-státusba kerülve pedig Brüsszel akár az új „elnyomó” képében is megjelenhetett.

1. Motivika, tipológia

Az elemzés három kiragadott közép-kelet-, illetve délkelet-európai térrontra, egyszersmind a példákkal képviselt különböző bővítési időszakokra vetítve vizsgálja az átalakuló régió elitcsoportjainak euroszeptikus